

„Nyelv, oktatás, emberi jogok” (pp. 129–138) című írásában a szlovákiai magyarok erőszakos (nyelvi) asszimilációjával foglalkozik a névhasználat szempontjából; s az érdekes részletek mellett fontos nyelvpolitikai tanulságokkal is szolgál. Konklúziójában leszögezi, hogy a nyelvi jogoknak kollektív jogként való értelmezésébe beletartozik a kisebbségi léthez való jog, vagyis a különbözőséghez való jog. Ennek pedig része a kisebbség saját nyelve fejlesztésének joga (beleértve a nevekkel összefüggőket), saját iskolái alapításának és fenntartásának a joga (s ehhez való megfelelő anyagi forrásokkal való rendelkezés is).

„A nyelv mint a diszkrimináció eszköze” (pp. 155–161). Ebben a Pogány Ira által készített pergő interjúban (*Magyar Hírlap*: Budapest, 1997. november 15). Kontra Miklós nagy mítosznak tekinti mindazt, ami a sztenderd magyar nyelv körül kialakult; a sztenderd ugyanis – ahogy mondja – az a nyelvváltozat, amelyet a gazdasági, politikai és kulturális javakat legnagyobb mértékben birtokló csoportok beszélnek, amely aztán remekül alkalmazható a társadalmi rétegzettség fenntartására. Nem az a baj – folytatjuk gondolatmenetét –, hogy a helyes nyelvhasználatot kulturális/ társadalmi értéknek tekinti, hanem az, hogy ennek meghatározása elitista szempontból történik. Arra is figyelmeztet, hogy a nyelvi diszkrimináció rejtetten működik, mivel az emberek tudatlanságából nem tiltakoznak ellene.

3. Két klasszikus írás

Tova Skutnabb-Kangas: „Nyelvi emberi jogok” (pp. 111–123;). A téma élő legkiválóbb művelője nem volt Csíkszeredán; a *Korunk* című folyóiratban (Kolozsvár, 1992) megjelent írását Kontra Miklós fordította. Egyébként a Magyarországon jól ismert szerzőnek *Nyelv, oktatás és a kisebbségek* című könyvét folyóiratunkban Goldmann Leonóra recenziálta, [*Modern Nyelvoktatás*, vol. 4, nr. 1, pp. 72–73 (1997)].

Peter Trudgill: „A tankönyvek és a nyelvészeti ideológia – szociolingvisztikai szempontból” (pp. 139–154; fordította Sán-

dor Klára). Trudgill viszont ott volt Csíkszeredán; előadásában felhívja a figyelmet, hogy az anyanyelvi nevelésben és ennek tankönyveiben a politikai ideológiák milyen módon kerülhetnek előtérbe; ez ki-
hat még az írás és olvasás tanulásának céljaira is. A szerző megerősíti sokunk arra vonatkozó nézeteit, hogy az a helyes, ha a kisgyermek olyan nyelvváltozaton tanulják meg a betűvetést, amely közel áll saját nyelvhasználatukhoz; erre jó példaként említi Norvégiát. Az iskolában gyakran épp ellenkező a helyzet; erre meg Görögország a példa, hol a populista és purista oktatási rendszerek nézetei összevissza módon tükröződnek a tankönyvekben. Egyetérthetünk a szerzővel abban is, hogy a pedagógus eldöntő tényezője annak, hogy a tankönyvekben – és az osztálytermekben – milyen nyelvi értékek érvényesülnek.

A könyvet a szegedi szociolingvisztikai iskola olyan szép dokumentumának tekintjük, amelyik a témakör oktatásában, terjesztésében és a magyar nyelvterületen bárhol élő pedagógusok továbbképzésében megkerülhetetlen.

Úz Éva

V. Raisz Rózsa és H. Varga Gyula
(szerk.)

Nyelvi és kommunikációs kultúra az iskolában

XIII. Anyanyelv-oktatási napok.
Eger, 1998. július 7-10.

Magyar Nyelvtudományi Társaság:
Budapest, 1999. 738 p.

„Nyelvem határai világom határait jelentik...” Az érvényesülésnek, a társadalomban való helytállásnak, de már az egyén sikeres szocializációjának is nyelvi – nem csupán idegen nyelvi – feltételei vannak. Napjainkban az iskolai oktatás egészére vonatkozó közös követelmények egyike a kommunikációs kultúra. A magyar nyelv és

irodalom órák számának csökkentése ellenére a NAT-ban az anyanyelvi nevelés kiemelt szerepet kapott. De vajon hogyan befolyásolják a változó társadalmi és gazdasági feltételek az anyanyelvi nevelés tartalmát? Milyen típusú tudást kíván tőlünk a kor? Milyen anyanyelvi, kommunikációs képességekkel kell felvértezni a mai fiatalokat ahhoz, hogy sikeres, kompetens szakemberekké váljanak? Többek között ezekre a kérdésekre keresték a választ 1998-ban Egeren a XIII. Anyanyelv-oktatási napok előadói. Ez a konferenciasorozat az utóbbi években az anyanyelvi nevelésben érdekelt szakemberek egyik legjelentősebb fórumává vált határon innen és túl.

Az első kötetben a nyelvtudomány klasszikus ágai képviseltetik magukat. A fejezeteket eszerint szerkesztették a könyv készítői. Az előszó után a nyitó- és záróülés előadásait olvashatjuk, majd *A stíluselemzés elméletéhez és gyakorlatához* címmel következnek írások, amelyek a stilsztika mai helyzetéről, eljárásairól adnak képet. Már itt is szembetűnő, hogy még az azonos fejezetcím alatt is mennyire különböző témákkal foglalkoznak stíluskutatóink; olvashatunk itt műelemzéseket, a magyar irodalmi nyelv kérdéseit tárgyaló írást, a mai köznyelvről, publicisztikával foglalkozó dolgozatokat és szigorú értelemben vett stíluselméleti munkákat. Jól mutatja a stilsztika tipikusan interdiszciplináris természetét, hogy valójában ezek a dolgozatok egy irodalomtudományi műben is megjelenhettek volna.

A szöveg jellemzői és vizsgálata című fejezet írásai már sokkal közelebb állnak a tanácskozás témájához. Az írott szöveget vizsgáló dolgozatok elméleti természetűek inkább, de túlsúlyban vannak a szövegpragmatika szintjével foglalkozó kommunikációs szempontú írások, amelyek közül az iskolai interakció természetéről, realizálódásáról szólók a legizgalmasabb

A leíró nyelvészeti tanulmányokat *Nyelvünk klasszikus grammatikai leírása – új eredmények* címmel tartalmazza a kötet. Szembetűnő az előző, illetve jelen fejezet

összefüggésében, hogy – bár a nyelv strukturális elemzésénél elfogadott, hogy a szöveg szintje a nyelv legmagasabb szintje –, a szövegten, mint a nyelvészet legfiatalabb tudományága, nem tudott mindezidáig integrálódni a nyelv szintjeit vizsgáló diszciplínák közé. Ezt nem csupán a fejezetcímek jelzik, hanem a kutatási módszerek is.

A leíró nyelvészeti munkák közül különösen érdekes A. Jászó Anna dolgozata, amely a magyar nyelvleírás egyik elfelejtett korszakával foglalkozik. A tanulmány sorai közt olvasva megérthetjük azt is, hogy a méltatlanul elhanyagolt magyar nyelvészettörténet tanulságaival átértékelhetjük, de legalábbis más szempontból láthatjuk a jelen kor módszereit.

A kötet utolsó fejezetében nyelvtörténeti és finnugor nyelvészeti tanulmányokat találunk. Terjedelmét illetően ez a legrövidebb része a kötetnek. Ennek legfőbb oka az lehet, hogy a reprezentált nyelvészeti tudományágak között ezek azok, amelyek a legkevésbé jelennek meg a közoktatásban. A fejezet dolgozatai között nemcsak a klasszikus szemléletből vizsgálódó nyelvtörténeti munkákat találunk, hanem új szemléletű írásokat is. Ilyen például Hoffmann István már címében is talányos dolgozata: *Nyelvtörténet és számítógép*.

Már az eddigiekből is látható, hogy a XIII. Anyanyelv-oktatási napok előadásai, tanulmányai rendkívül sokszínűek. Az új eredményeken kívül talán ez a könyv legfőbb értéke, és az igazat megvallva buktatója is egyben. A dolgozatokat olvasva ugyanis az is jól látható, hogy nem használnak egységes terminológiát, ezen kívül a megadott témához is csak egy kis részük kötődik. A konferencia résztvevői maguk is javasolták, hogy szűkebb témakörök legyenek a következő tanácskozásokon, s hogy a közeljövőben külön foglalkozzanak a nyelvtudomány terminológiai problémáiról.

A második kötet előadásait a következő témaköri csoportosításban olvashatjuk: *Nyelvhasználat és iskola; A hangzó beszéd kultúrája, művelése; A nyelvi norma és az*

anyanyelvi nevelés; Anyanyelvoktatásunk időszzerű kérdése.

Az anyanyelvi nevelés új útjait keresve mind a tananyagtartalomra vonatkozóan, mind az alkalmazandó módszereket és eszközöket tekintve az alábbi célkitűzések fogalmazódtak meg a második kötet írásai-ban: kreativitás; a tanuló kooperatív partner-re nevelése, kommunikáció- (nyelvhasználat-)központúság; funkcionális nyelv szemlélet; problémaérzékenység; az egyéniség fejlesztése; a korszerű, időtálló általános és magyar nyelvészeti, kommunikációelméleti eredmények megjelenítése, ezek didaktikai feldolgozásának módszerei, retorikai alapismeretek; készségfejlesztés.

Anyanyelvoktatásunk időszzerű kérdései közé tartoznak azok a problémák is, amelyek – kiszélesítve és újraértelmezve a nyelvi hátrányos helyzet fogalmát – szintén helyet kaptak az előadásokban: a nem verbális és verbális kommunikáció zavarai, különös tekintettel a beszédészlelés és beszédértés elmaradására; a nyelvi ingerszegény környezet negatív hatásai; az anyanyelvüket kisebbségi nyelvként beszélők problémái, ahol a nyelvi öntudat növelése, az anyanyelv pozíciójának, presztízsének, használati értékének erősítése lenne a cél a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között (Péntek János), és végül, de nem utolsósorban a nyelvjárási háttérű, valamint a normától valamiféleképpen – nem logopédiai vagy gyógypedagógiai értelemben – eltérő nyelvhasználat.

Amerikai és angol nyelvészek fogalmazták meg a XX. század közepén azt a nyelvi diszkrimináció-ellenes tézist, mely szerint minden, a nyelvhasználat során felmerülő változat kifogástalan, nincs nyelvészeti alapja a helyes és helytelen formák megkülönböztetésének. Magyar nyelvészek, elsősorban neves szociolingvisták is átvették ezt a szemléletmódot, a szociolingvisztikai kutatás azon alapelveire hivatkozva, amely eredményeit, törvényszerűségeit nem egyes nyelvészek nyelvérzékére alapozva, hanem valóságos helyzetek valós

nyelvhasználatát statisztikailag elemezve állapítja meg. A nyelvhasználat szabályozásával szemben elhangzó vélemények szélsőségesnek mondott esete, amikor mindenemű beavatkozásban a személyi szabadság korlátozását látják. Véleményük szerint a normák és nyelvhelyességi előírások csak zavarják a beszélőket a kifejezésben, gátlásokat építenek ki bennük. Mindenkinek joga van úgy használni a nyelvet, ahogy azt természetesnek tartja, és ahogyan tudja. Ez az álláspont hazai nyelv művelő körökben felháborodást váltott ki, és a sajtóban is nyomon követhető ún. nyelv művelés-vitához vezetett. Ez a vita az anyanyelvi konferencián is folytatódni látszott, leginkább a nyelv művelők érveit megismerve. Az árnyaltabban fogalmazó, korszerű nyelv művelés követőiném felháborodásuknak és sértettségüknek adnak hangot, inkább elhatárolódnak a jó szándékú, de naiv puristáktól és nyelvvédőktől, a tudományos, elméleti megalapozottságú nyelv művelést helyezve előtérbe olyan elődökre hivatkozva, mint Lőrincze Lajos és Fábian Pál. Mivel valóságos, hangzásában, kiejtésében, szókincsében, szerkezetében egységes köznyelv nem létezik (Kiss Jenő), elkerülhetetlen mind a nyelv művelés, mind az anyanyelvi nevelés szociolingvisztikai megalapozottsága.

A szociolingvisztikai aspektusra azért is szükség van, mert mindenfajta egységesítő törekvés ellenére nyelvhasználatunk eredendően változatos, dialektusokkal, szocio-Hlektusokkal tarkított. Ugyanakkor tudjuk, hogy a nyelv változatok csak szigorúan nyelvi, nyelvrendszertani értelemben egyenrangúak (Kiss Jenő). A társadalmi érvényesülésnek feltétele a kommunikációs kompetencia, amely a beszédhelyezethez való illeszkedés alapszabályainak ismeretét és alkalmazását jelenti. Ezek a szabályok azonban állandóan változnak (melyik az a jelenség, amely még/már benne van a sztenderdben?), tehát a szociolingvisztika eredményei alapján folyamatosan újra kell értelmeznünk a nyelvi norma, a kommunikációs norma fogalmát (Antalné Szabó Ágnes).

Az iskolai nyelvművelés tehát akkor lehet eredményes, ha a korszerű nyelvészeti ismeretekkel kiegészített, szociolingvisztikai megalapozottságú anyanyelvi nevelés nem a szigorú normaközpontúságra és szabálykövetésre kötelezi a tanulókat, nem üldözi a nyelvjárásságot vagy a normától eltérő nyelvhasználatot, hanem kompetenssé teszi és felkészíti a diákokat arra, hogy képesek legyenek választani a beszédhelyzetükhöz illő, adekvát nyelvi kódokból. A második kötet gondolatébresztő előadásai többek között ehhez próbálnak segítséget nyújtani.

Steklács János és Szinger Veronika

J. Charles Alderson

Assessing Reading

Cambridge University Press:
Cambridge, 2000, 398 pp.

Charles Alderson *Assessing Reading* című kötete abban a *Cambridge Language Assessment* sorozatban jelent meg, amelynek célja, hogy a nyelvtudás értékelése területén eddig elért elméleti és empirikus kutatási eredmények átfogó, kritikus vizsgálatával hasznos információt nyújtson, mindenekelőtt a nyelvi méréssel foglalkozó gyakorlati szakemberek számára. A sorozat szerkesztőinek, ezen kötet szerzőjének és Lyle Bachmannak, a kitűzött cél megvalósítása iránti eltökéltséget jelzi többek között az a tény is, hogy 2000-ben Alderson kötetén kívül két másik, az *Assessing Reading*-hez hasonlóan a nyelvtudás egy-egy aspektusának értékelésével foglalkozó alkalmazott nyelvészeti írásmű is megjelent (John Read *Assessing Vocabulary* és Dan Douglas *Assessing Languages for Specific Purposes*), majd röviddel azután, az érdeklődő olvasó nagy öröme, ez év júliusában a sorozat tovább bővült egy újabb nyelvi készségnek, a hallás utáni megértés készségének az értékelését feldolgozó kötettel (Gary Buck *Assessing Listening*, 2001).

Az itt ismertetett kötet, amint azt a címe is jelzi, az olvasási készséget vizsgálja, ennek a nyelvi készségnek a mérésével és értékelésével kapcsolatos, olykor korántsem könnyen megválaszolható kérdésekben nyújt eligazodást a sorozat célkitűzésével összhangban, a téma iránt általában érdeklődő olvasó számára éppúgy, mint azok számára, akik olvasási tesztek összeállításában a mindennapi gyakorlat szintjén érintettek, legyen szó akár osztálytermi felhasználás, nyelvvizsga vagy alkalmazott nyelvészeti kutatás céljából készülő tesztekéről. A könyv előszavában, a nyelvi mérés területén a szerzőhöz hasonlóan a világ egyik vezető szak tekintélyének számító Lyle Bachman nem ok nélkül jegyzi meg, hogy az ún. nyelvi készségek közül az írott szöveg értésének a készsége, vagyis az olvasási készség a legalaposabban kutatott, ugyanakkor a legrejtélyesebb készség is. A különböző tudományterületeken dolgozó kutatók, beleértve nyelvészeket, pszichológusokat, oktatási szakembereket és második nyelv elsajátításával foglalkozó kutatókat is, számtalan megközelítést alkalmaztak már az olvasás bonyolult folyamatának feltárására, aminek következtében a készség óriási szakirodalmi háttérrel rendelkezik. Ennek ellenére úgy tűnik, a kutatási eredmények mindmáig nem adnak egyértelmű választ az eredményes és hatékony olvasás elsajátításának számos alapvető kérdésére.

Az *Assessing Reading* szerzője, Charles Alderson, széles körű tapasztalattal rendelkezik mind az olvasási készség tanítása, mind annak mérése és értékelése területén, és maga is számos kutatást végzett mindkét területen. Kiemelkedő szaktudása és az évek során szerzett sokrétű tapasztalata teszi lehetővé számára, hogy az olvasáskutatás szakirodalmában fellelhető, esetenként eltérő módon értelmezett fogalmak, szakkifejezések, elképzelések, kutatási eredmények közül hozzáértően szűrje ki, és egy kötet kereteinek lehetőségein belül eredményesen összegezze azokat, amelyek a készség értékelése szempontjából a legfontosabb-